

DÜŞ KIRIKLIĞI BAĞLAMINDA TEVFİK FİKRET VE VATAN

Mehmet Emin ULUDAĞ*

ÖZET

Her şairin sanat merkezini oluşturan objeler vardır. Soyut ve somut olabilen bu objeler temelde tek parça olup sanatkâra göre farklı imajlar yüklenirler. Bu objelerden resim, mimari, heykeltıraş, roman ve şiir gibi eserlerin çekirdeğini oluşturan zaman, kişiler, mekân ve vakıa şairlerin ve sanatkârların mizaçlarına göre şekil alır.

Ayrıca edebiyatta mekânlar da şairlerin bakış açılarını ve üsluplarını farklı şekillerde etkiler. Bu etkileşim bazen bir kaçış bazen de bir kurtuluş olarak belirir. Batılılaşma döneminde özellikle Servet-i Fünûncularda -Yeni Zellanda, İskoçya, Finlandiya- vb. ülkelere bir kaçış vardır. Bu kaçış hem bir uzaklaşma hem de bir çare arama olarak görülebilir. Tarihsel bakış, sosyolojik inceleme ve ferdi ıstırapları derinlemesine tahlil bu kaçış dönemi ve kaçışa teşebbüs eden aydınların yaşadıkları dualizm hakkında doğru tespitler ve dönemi aydınlatacak bilgiler verebilir.

Bu kaçışı sembolize eden şairlerimizin başında Tevfik Fikret gelir. Fikret vatanı terk etmez ancak birçok şiirinde mekânlara hem bir kaçış hem de bir kurtuluş misyonunu yükler. Bu misyonun en yoğun olduğu mekânlar ise *sokak, âşiyân, kabir, camii, İstanbul, meclis, saray, bahçe ve köy* gibi yerlerdir. Şairin perspektifi çoğu zaman trajik bazen de komik bir komplekslik boyutundadır.

Bütün bunlardan hareketle çalışmada Tevfik Fikret'in mekân olgusu üzerindeki düşünceleri ve Rübab-ı Şikeste'deki mekânlara yüklediği imajlar ve anlamlar irdelenecek.

Şairin şiirlerinden ve devrinin şairleriyle mukayeseye hazırlanan çalışma özellikle Tevfik Fikret'in **vatana** bakışını ve onu algılayış ve tarif edişini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, Rübab-ı Şikeste, Vatan, Şiir.

---

* Yrd. Doç. Dr. Dicle üniv. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, El-mek: mehmedemin2023@gmail.com

---

IN THE CONTEXT OF DISAPPOINTMENT, TEVFİK FİKRET AND COUNTRY

ABSTRACT

There are objects that forming each of poet's art center. These objects are essentially abstract and concrete which can be either single-part and can be attributed different images to this objects according to artist. These objects painting, architecture, sculpture, works such as novels and poems that make up the core of the time, people, space, and fact takes shape according to temperament of poets and artists.

In addition, in Literature, the places affect the perspectives and styles of poets in different ways. This interaction sometimes appears escape and sometimes appears rescue. In the westernization period, there is an escape among especially the Servet-i Fünuncus to New Zealand, Scotland, and Finland. This escape can be seen as both an alienation and help-seeking. Historical point of view, sociological research and in-depth analysis personal sufferings of intellectuals who attempted to escape can provide true findings and information, which can light this period, about dualism of this intellectuals and attempts to escape.

Tevfik Fikret is one of the pioneers who symbolize this escape.

Fikret does not leave the homeland, but in much poetry, he attributes a mission of escape and rescue to places in his poem. Places, where this mission is the most intense, are street, Asiyan, grave, mosque, Istanbul, the parliament, palace, garden and village. The perspective of the poet are sometimes tragic, funny, often reaches the size of complexity.

In this study, Tevfik Fikret's thoughts about phenomenon of place, and the images and the meanings was attributed to places of Rubab-i Şikeste will be examined.

The study was prepared from poems of this poet and comparisons between this poet and poet living in this age, aims to describe the view of the motherland, identification and perception of Tevfik Fikret.

Key Words: Tevfik Fikret, Rubab-i Sikeste, Country, poetry.

GİRİŞ

İnsan, belirli gereksinimlerini otomatik olarak karşılama sistemine sahiptir. Örneğin; otomatik olarak nefes alır, vücut sıcaklığı yükseldiğinde terleme yoluyla vücudun sıcaklığı düzenlenir; kan şekeri düştüğünde normale dönüncüye kadar kana şeker salgılanır. Bu otomatik uyum süreci, *hemostatik mekanizma* olarak adlandırılmaktadır (Senemoğlu 2005, 87). Bu hemostatik mekanizmaya eş değer olan ve belki de onun ötesine geçebilen ve doğuştan getirilen reflekslerle ortaya çıkan diğer bir insani mekanizma da mekânla birey arasındaki içselleştirilmiş bağıdır. Fikret de şiirlerinde buna dikkat eder.

Fikret'in yaşamı düş kırıklığı ile doludur. Bu kırılma beraberinde realist olmasa da belli sarılmaları doğurur. Şair Osmanlı'nın son dönem olumsuz durumuyla iç huzurunu kaybeder ve önce Şinasi'nin ortaya attığı yeni düşüncelere sarılır. Ancak düş kırıklığı artarak devam eder. Ardından şair panteizme ve batıdan gelecek her türlü eyleme kendini odaklaştırır. Bu durum da kırılmaları önlemez. Artık düş kırıklığı patetik bir durum alır ve Haluk'u yani biricik oğlunu kendinden ayıracak belki de sürekli bir düş kırıklığına sebep olacak bir uzaklaştırmanın başlangıcı olan yolculuğu başlatır. Maalesef Haluk da babasının ümidini gerçekleştiremez ve düş kırıklığı sürekli bir ruh haline döner. Fikret'in ruhu gerilim altında inim inim inler. Çünkü şairin sarıldığı her ümit kapısı kapanır ve hayalleri sisler içinde kıvrılır.

Tefik Fikret ve Diğer Vatan Şairleri

Namık Kemal vatan ve hürriyet şairi olarak karşımıza çıkar. İslam amentüsünün (catechisme) şairi Mehmet Akif'tir. Yahya Kemal ise İslam medeniyetinin muazzam şairidir. Nihilistik bir düşüncenin pençeleri arasında bütün inancını kaybeden ve amentüsü İslam'ın bütün inançlarına karşı tavır almak olarak *Tarih-i Kadim'e Zeyl* de ortaya koyan Tefik Fikret ise bir yere yerleştirememektedir. *Tarih-i Kadim* ile Şinasi'nin başlattığı Deizmi savunan Fikret *Haluk'un Amentüsü* ile günah çıkarmaya devam eder. *Tarih-i Kadim'e Zeyl* ile bütün inançlarla çatışır ve bu durumu da Mehmet Akif'e sataşarak dile getirir.

Din-i hakk, bence bugün din-i hayat;
Sen ne dersin buna, Ey Molla Sırat!..

(Fikret 2004, 665)

Der ve inançlara karşı kendi amentüsünü deklare eder. Şinasi gibi Fikret'in de artık ontolojik ve epistemolojik olarak hayatı ve tabiatı esas alan pozitivistin etkisinin açık ve materyalist felsefenin varlığının aşikâr hissedildiği bir amentüsü var (Akay 1998, 71). Ancak bütün bunlar aşçıyan şairinin ne vatana ait mekânları vatanperver bir ruhla anlatmasına engel teşkil eder ne de onun şairliğinin önüne geçer.

O, mekânları olaylardan ve kişilerden hareketle anlatır. Bu anlatımlar, şairin duygu ikliminin açılımıdır. *Rübâb-ı Şikeste*'yi tarayarak tespit ettiğimiz mekânlar aynı zamanda Âşiyân şairinin sanatsal ruhunun da akisleridir. Ona göre vatan yaşayan bir hakikat, herkese kucağını açan şefkatli bir anne, üstündekileri sevgi bağlarıyla kendine bağlayan ve altındakileri de gelecek ümitleri ile yaşatan bir olgudur. Aynı zamanda bir coğrafya, tarih, kahramanlık, destan, bayrak, yaşayanları yaşatan değerler vb. olarak da düşünülebilir. Bir de vatan insanın ferdiyetini aştığı için ulvi şeyler gibi değer kazanır. İnsan bu yüceye her zaman ulaşmaya çalışır.

Vatan, bazı şairlerimizde etle tırnak gibi bütünleşmiştir. Vatan denince ilk akla gelen onlar olmuştur. Vatan şairi Namık Kemal, vatan ve millet şairi Mehmet Akif vb. gibi. Şinasi'nin:

Milletim nev-i beşerdir, vatanım ruy-ı zemin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

fikrine ilk karşı çıkan, vatana annenin değerini ve vazifesini yükleyerek ona ilk defa “anne” diyen Namık Kemal, aşıyan şairini de bu bağlamda etkiler.

Rubab-ı Şikeste’de vatanla ilgili şiirlere baktığımızda Fikret’in değişken şahsiyetini de göz önüne alarak onu bir vatan şâiri olarak da değerlendirebiliriz. Fikret, ilk önce Namık Kemal’in vatanla ilgili şiirleriyle meşgul olur. Bu şiirlerin uyandırdığı heyecanı ve neşeyi özünde yaşar. Ayrıca 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşının vatani kaplayan bütün acısını ruhunda hisseder. Tunus ve Mısır’ın işgal edilişi, ellerimizden toprakların tek tek çıkışı da Fikret’i derin bir acıya boğar.

Tevfik Fikret ve Dönemin İktidarı

Fikret’i kahreden ve yüzünden gülümsemeleri alıp götüren yalnızca Osmanlı devletinin yaptığı savaşlar ve kaybettiği topraklar değil, aynı zamanda içteki sıkıntılar ve vatanın içinden kemirilmesidir. *Hân-ı Yağmâ* şiirinde bunu dile getirir. Bu şiirin merkezinde İttihat ve Terakkiciler vardır. Çünkü Osmanlı’nın bu dramatik döneminde İttihat ve Terakkiciler gündelik yaşamlarını asıl keyifli geçirme derdindeler. Hatta ziyafetler için her gün Büyükada’ya gitmektedirler. Aynı durumu Mehmet Akif’de şiddetle eleştirir. “Ben kuru fasulyeye razı olduktan sonra kimse beni susturamaz” diyerek İttihatçılara haber yollar. Bu durum Fikret’i de derinden etkiler. Kurumlar ve bireylerin içine düştüğü bu trajik durumu edebiyat sosyoloji bağlamında *Hân-ı Yağma* şiirinde dile getirir.

Bu sofracık, efendiler ki - iltikâma muntazır
huzurunuzda titriyor - şu milletin hayatıdır;
şu milletin ki muztarib, şu milletin ki muhtazır!
fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...
Yiyin efendiler, yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

(Fikret 2004, 661)

Tevfik Fikret ve Vatan

“Şairler, sanatkârlar, muharrirler cemiyet-i beşeriyenin müteaddit lisanlarıdır; bu muazzam kitle-i zi-hayat hissiyatını onlar vasıtasıyla tebliğ eder” (Parlatır 1993, 140). Fikret işte böyle lisanlardan biridir. O, yukarıdaki şiirinde memleketi hemen saldırılacak bir sofraya, bir hân-ı iştihâ, hân-ı zi-safa, hân-ı can-feza, rüzgara verilecek bir harman, çıtırdayan bir ocak ve hân-ı pür-neva simgeleriyle anlatarak devrin yöneticilerine öfkeyle haykırır. Devrin yöneticilerine nefret ve öfkeyle haykırdığını şu imajlardan da çıkarabiliriz. Efendilik imajı ile tıksırmak, çatlamak ve patlamak fiilleri birbiri ile uyuşmaz. Fikret bu ıstırap verici vaziyetin bir gün sona ereceğinin umidini de kaybetmez.

“Freud’un sanatsal yaratım sürecine yönelik açıklamasında, sanatçının kendisi ya da biyografisi en az üç değişikende görünür hale gelmektedir: sanatsal oluşum, bebeklik dönemine ilişkin istekler ve sanatçının yaşantısı. Freud, sanat yapıtının kendisine ilişkin bu üç biyografik değişikenden hareketle dördüncü değişikene açıklama getirir: bu da sanatsal dönüşüm ya da kılık değiştirmedir” (Holland 2002, 28). 1908 II. Meşrutiyetin ilanı birçok aydın gibi Fikret’i de böyle bir dönüşüm ve kılık değiştirmeye yöneltir ve geleceğe dair ümitlerini artırır. Memleketin içine düştüğü zor durumdan kurtulacağı inancını verir. Fakat ülke daha kötü günler yaşamaya başlar. Fikret, bir hayli üzülür ve beklenen dönüşüm ve kılık değiştirmeyi gerçekleştiremez. Bu duygularla *Doksanbeşe Doğru* şiirini kaleme alır.

Hâlâ vatanın hissası bir tüde-i alam;
diyerek vatanın dert ve keder yığınlarından kurtulamadığını belirtir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Edebi eserlerde sanatsal idealleştirme ve dönüşümün sembolleştirilmesi yazarların mizacı ve toplumun beklentisi doğrultusunda kesilir. Yazarın ideal sembolü veya modeli çoğu zaman da kötü gidişlere dur demek ve kırılmaları azaltmak, toplumsal çöküşün ve kötü gidişin önüne geçmek itkisiyle gerçekleşir. Başka bir ifadeyle Carl Gustav Jung'un ortaya koyduğu *arketipler* oluşturulur. Bu oluşumda karşılaştığımız en önemli arketip *anne arketip*'dir. "Olumsuz anlamda *Don Juanizm olan şeyin, cesur, kararlı bir erkeklik, en büyük hedeflere ulaşma hırsı, tüm budalalıklara, saplantılara, haksızlığa ve tembelliğe muhalif bir ruh, ödün vermez, sağlam bir irade, dünyanın muammalarından bile ürkmeyen bir merak ve nihayet insanlara yeni bir yurt kuran ya da dünyaya yeni bir çehre kazandıran devrimci ruh gibi olumlu tezahürleri olabilir*" (Jung 2005, 26). Fikret sanki bu anlayışla *Rubab'ın Cevabı* isimli şiirinde vatana "anne" der.

Bak, ağlıyor vatan yine bak, anne ağlıyor!
 "Bağrım" diyor vatan: "Acıyın, bir yılan dişi
 "bağrımda saplı; karhaların en muharrişi
 "yorgun ciğerlerimde; medîd öksürüklerim,
 "hummâlarımla ben yine sînemde beslerim,
 "besler ve saklarım sizi sînemde bî-fütûr;
 "Lakin biraz nefes bana, bir parçacık huzûr!"

(Fikret 2004, 652)

Fikret, vatan ile anne arasında özdeşim kurar. Şefkatli bir annenin fedakârlığını vatanın verdiği belirtir. Her ne kadar Namık Kemal ve Fransız şâirlerin etkisinde kalarak bu simgeyi kullanmıştır dersek de aslında daima vatan ve insan için kalbi atan bir şâirin kendi tavsifleridir de diyebiliriz. Fikret mizacı itibariyle bunu kullanabilir. Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişi bir ilksel travma yani bir doğum travması olarak algılaması nedeniyle de vatana anne dediği düşünülebilir. Bu travmada büyük acılar çekilmektedir. Şair de bunu anne arketipi ile ifade etmektedir.

Fikret *Ferda* şiirinde ise zamanının gençlerine hitap eder ve onları geleceğe hazırlar. Vatani o kadar yüksek vasıflarla gençlere anlatır ki bu dünyada eşi benzeri olmayan, cennet kadar güzel bir vatanın tasvirini gözler önüne serer.

Sönsün müebbeden o cehennem; senin bugün
 cennet kadar güzel vatanın var; şu gördüğün
 zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağz.
 kimdir, bilir misin? Vatanın...

.....
 ... Vatan gayûr
 insanların omuzları üstünde yükselir.
 Gençler bütün ümîd-i vatan şimdi sizdedir.

(Fikret 2004, 564-565)

Aşiyân şairi, vatani zümrüt bakışlı, inci şetâretli bir güzel kız şeklinde sunarak gençlerin ilgisini o yöne çekmek ister. Libidinal enerjiyi öne çıkarırken aynı zamanda vatanın bütün ümidinin gençler olduğunu belirtir. Güzel ve muhteşem bir kıza bir gencin sahip olabilmesi için yapabileceği fedakârlığı algılayarak gençlerin bilinçaltına iner ve vatani bir genç kız imajıyla anlatır.

Şair, bu şiirindeki duygularına paralel olarak *Bir Kız Mektebi İçin* şiirinde de vatanın tekâmül etmesi gerektiğine inanır. Bunun da ancak vatanın evlâtlarının tekâmülüyle olacağını söyler.

Turkish Studies

... Fakat vatan ikmâl-i şân için
 “evlâdının kemâlîni ister; o mutlakâ
 ister ki siz de himmet edin, sizde yükselin.

(Fikret 2004, 567)

Dârül Muallîmin Marşı isimli manzumesinde de vatan bir anneye benzetilir. Vatan şefkatli bir annedir. Şefkati ve feyzi hem taze hem de çok fazla olduğundan geleceğe ümitle baktırmaktadır insanları.

Müşfik vatan, ey sîne-i feyyâz u mutarrâ,
 Bir gün seni elbet görürüz maşrık-ı efkâr...

(Fikret 2004, 491)

“İnsanlar bazen yaşadıkları mekânlardan zorunlu olarak göç ettirilirlir; ya da bazen de böyle bir duruma zorlanmadıkları halde onlar buldukları mekânı yabancı bir yermiş gibi kabul ederler ve buralarda kendilerini sürgünde hissederler” (Timur 2008, 119). Fikret, vatanından ayrılmamış olmasına rağmen o vatanından senelerce ayrı kalmış bir şâir gibi kendini aşiyanda sürgün hisseder. Onun hasretliği vatanın çektiği acılardan bir türlü kurtulamamasındandır. Fikret’in tek bir hayali vardır: İlk ve son evlâdı olan Haluk’u Avrupa’ya ilim tahsiline göndererek O’nun Avrupa’da bütün fenleri ve ilimleri öğrenip geri gelmesi ve vatanın içine düştüğü bu durumdan kurtarmasıdır. Bu nedenle *Haluk’un Veda* şiirinde Fikret, Haluk’u İskoç ellerine gönderir. Bu şiirde Fikret, Haluk’u neden gönderdiğini, vatanın -yeni imgelerle-içine düştüğü durumu açıklayarak izah eder.

Bir başka şiirinde ise vatan, altı asırlık koca bir çınar, hep mağrur ve kayıtsız yaşamış bir çınardır. Bu çınar, gölgesinde nice güzellikler yaşanmış 24 milyon km²’lik koca bir gövdeden oluşur. Kalbinden parçalar kopan Fikret, vatanın o günkü durumunu dramatize ederek *Haluk’un Veda*’ı ile bize verir: O göğe dayanan, heybetli gövde ne yeşil bir filiz ne de bir yaprak kalmayarak çırpıplak olmuş. Bağrı parça parça olmuş ve kurumaya başlamış. Hain baltalar, gazaplı yıldırımlar o koca gövdeyi zehirlemiş ve siyah kurtlar, yakıcı ateşler onu kemirmiş ve yakmış diyen Fikret, abartıya girmeden anlatır vatanın vaziyetini. İşte bu duygular içinde Haluk’u gönderir İskoç ellerine. Haluk’un Avrupa’dan getireceği ilim ve fenlerin karşılığında hasta nine olan vatanın onun terli anlına bir buse konduracağını belirtir. Maalesef Fikret umduğunu bulamaz. Çünkü hayatta tek ümidi olan Haluk, bir daha dönmez. Bu düş kırıklığı şairi kişilik bölünmesine, ruhsal yorgunluğa ve zihni gevşemeye yöneltir. Haluk ile yeniden dirilişe ve dönüşüme geçmek ve vatani düştüğü durumdan kurtarmak isteyen şair bunu gerçekleştiremez.

Topla, fırlat ne varsa, taş, iğne,
 Şu muhîtin şer-i rehâvetine.
 O biraz belki canlanır ve senin
 zahmetin, himmetin ve fazlın için
 Koyar elbet vatan, bu hasta nine
 Bir sıcak bûse terli nâsiyene!..

(Fikret 2004, 550)

Fikret, parçalanmış bir kişiliğe, bütünlüğünü ve enerjisini büyük oranda kaybetmiş bir psişeye, yalnızlaşan bir vücuda, bütün düş kırıklığı realizmine rağmen, vatanın aydınlık sabahının bir gün olacağına -zayıf da olsa- inanır. Çünkü II. Meşrutiyetten sonra bu umudu artar ancak sonradan bütün ümidini kaybeder. Bu defa hiçbir şeye inanmaz ve her şeyi *Tarih-i Kadim*’de reddeder. Bilindiği gibi bu şiirinden dolayı Mehmet Akif’in eleştirisine “Zangoçluk” tabiriyle

Turkish Studies

uğrar.

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk,
eğer bu memleketin süslenen şu nasıye-i
mukadderâtı, kavî bir elin kavî, muhyi
bir ihtizâz-ı temâsıyla silkinip şu donuk,
Şu pashlı çehre-i millet biraz gülerse...

Ve geleceğin küçük güneşleri olan gençlere sonunda şöyle seslenir.

Ümîdimiz bu: Ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak!
(Fikret 2004, 461-462)

Fikret, 1908 II. Meşrutiyetin ilanından sonra muhayyilesini genişletmeye başlar. *Ömr-i Muhayyel* şiiriyle kendine ait hayaller kuran şâir, bu tarihten sonra insanlık için hayaller kurmaya başlar. İnançının şartlarını oluşturan *Haluk'un Amentüsü* şiiriyle insanlık için yeni bir fikir ortaya atar. Bu nedenle vatan olgusu Fikret'te belli bir sınırlamadan çıkar. Yıllar önce fikirlerini beyan eden ve büyük tepkiler alan Şinasi'ye yaklaşır (Kaplan 1991, 179).

Toprak vatanım, nev-i beşer milletim... insan
insan olur ancak bunu iz'anla, inandım.
(Fikret 2004, 541)

Burada Fikret, insanlığa ve insanın varabileceği en yüksek noktaya gelebilmenin şartını ancak bütün sınırların kaldırılıp tek bir mekân ve tek bir gaye uğrunda çabalamaya bağlar. Mehmet Kaplan ise onun bu durumunu şu cümlelerle yorumlar: "İdealizm her şeyden önce bir mizaç ve karakter, bir ruh haleti olarak düşünölmek lazımdır. Her fazilet ve vatanperverlik fikrine sahip olan idealist olsaydı, Fikret'in arkadaşlarının da Fikret çapında olmaları gerekirdi. Fikret'te fikirden daha başka şeyler var; Fikret'in trajedisi, fikirlerinden doğmuyor; bilakis fikirleri, trajedisinden doğuyor" (Kaplan 1998, 60). Bu bağlamda Fikret'in vatanla ilgili şiirlerinde ruhun yansımalarını oluşturan trajedi ve baskı sürekli vatanı yeni imajlarla karşımıza çıkarır.

Fikret gece gökyüzünü seyreder. Semadaki manzaraya hayran kalır. Birden nazarlarını zemine indirir. Yukarıdaki neşeyi zeminde keder olarak görür. Hayal eder. Ancak hayal ile hakikat çatışır. Hayali bile artık sönüktür. Ama ümidini kaybetmez. Yıllar sonra Yahya Kemal tarafından söylenen:

"İnsan alemde hayal ettiği müddetçe yaşar"

mısrasını Tefvik Fikret önceden hissetmiş gibidir. Birden realiteye dönen şair, vatanın o kadar da ıssız olmadığını belirtir.

Ne sönük bir hayal-i ümmîde
benzeyen gizli bir tenevvür var,
Ne küçük bir pırıltı, bir şebtab;
Koca ev sanki bir gunûde mezar.

Hayır, ıssız değil bu dâr-ı harâb;
Yaşıyan var, ziyâ da var, ancak
Pek seçilmez yerinde, pek nâyâb.

(Fikret 2004, 539)

Turkish Studies

Onun *Millet Şarkısı* bir kahramanlık şiiridir. Fikret'in hamiyeti, vatan ve millet uğruna düşündükleri, düşündürdükleri, hissettikleri sanki bu şiirde somutlaşır. Vatan önce "mübarek" imajıyla anlatılır. Sonra Fikret vatana yine anne diye hitap eder. Burada vatanın anneye benzetilmesi, iç uyaranlarla dış ihtiyaçların karşılanmasında ve insanın kişiliğinin parçalanmasının önünde bir set oluşturmasında ve pişenin üzerindeki baskıyı hafifletmesinde sağladığı olumlu katkıdır denilebilir. Çünkü birey *abaissement*'in baskılamasından kurtulmak ister. "*Abaissement fiziksel ve psikik yorgunluk, bedensel hastalıklar, şiddetli duygulanımlar ve kişinin özgüvenini son derece yıpratır şok sonucunda ortaya çıkabilir. Abaissement genel kişilik üzerinde daima daraltıcı bir etkiye neden olur. Kişinin özgüvenini ve girişkenliğini azaltır ve giderek artan bir benmerkezcilik nedeniyle zihinsel ufku daraltır. Sonunda olumsuz bir kişilik gelişimine yol açabilir ki bu özgün kişiliğin sahteleşmesi anlamına gelir*" (Jung 2005, 52-53). İşte Fikret'in bu şiirinde de anne arketipine yer vermesi bu kaygılardan kaynaklanabilir.

Çiğnendi, yeter, varlığımız cehl ile kahre;
Doğrandı mübârek vatanın bağı sebepsiz.

Birlikte bugün bulmalıyız derdine çâre;
Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz biz.

...

Gel kardeşim, annen sana muhtaç; ona koşmak...
Koşmak ona, kurtarmak o bî-bahtı vazifen.
Karşında göğüs bağı açık, ölgün yatıyor bak;
Onsuz yaşamakdansa beraber ölüş ehven!

Her ân o güzel sîneyi hançerliyor eller;
İmdâdına koşmazsak eğer mahvi mukarrer.

(Fikret 2004, 487)

Güzeli estetik anlamda fazla ileri seviyeye götürmeyen Fikret, bazen de vatani "güzel vatan" şeklinde vasıflandırılır.

Rücu şiirinde Fikret vatanın güzelliğini özellikle vatanın evlâdına verir. Vatan, üzerindeki güzelliklerle güzel olur. Çirkinlikler vatani güzelleştirmez. Bu nedenle güzel vatanın evlâdının mükemmelliklere sahip olması gerek.

Siz ey güzel vatanın ber-güzîde evlâdı,
Siz ey küşâde alımlar, güzîde vicdanlar,
Siz ey yürekli, ve arslan yürekli insanlar!

(Fikret 2004, 480)

Şaire göre vatan yüce olduğu gibi vatan uğruna mücadele edenler de kahramandır. Bunlar önlerinde minnetle ve hürmetle eğilmesi gereken kişilerdir. Vatanın üzerindeki sis bulutlarını dağıtan, harabelikten ve perişaniyyetten kurtaranlar bu dünyada da vatan gibi takdire ve tebriğe layıktırlar. İşte Fikret *Kitabe* şiirinde bunları dile getirir.

Vatan bir lâne-i idbâre dönmüş, titrer ağlarken
Koşanlar, kurtaranlar şüphesiz şâyân-ı minnetdir.

(Fikret 2004, 492)

Fikret, bazen vatani direkt olarak anlatmaz. Methedeceği kişi için vatani vasıta kılar.

Turkish Studies

Mithat Paşa İçin isimli şiirinde Mithat Paşa'ya özellikle hürriyeti getirdiği için, övgülerde bulunur. Vatanın, minnettarlığını arz etmek için uzun zaman beklediğini belirtir.

Çok zaman bekledi ey, zât-ı mübeccel vatanın
Yâd için nâm ü ser-encâmını hürriyetle;
Bize hürriyeti sen verdin, evet sen verdin
Bize insanlığı, hürriyet ü milliyetle.

(Fikret 2004, 139)

Fikret, bazen de vatanı bir bütün olarak ele almaktan ziyade parçalar ve küçük vatanlar olarak anlatır. *Hasan'ın Gazası* isimli şiirinde görünüşte vatanı yüceltmiyor gibi görünüyor; fakat asıl imaj Hasan'ın Gazası'nın ve Hasan'ın bütün yaptıklarının vatan için olduğudur. Hasan'ın bütün zahmetleri ve çektiği sıkıntıları vatanın küçük bir beldesinin temsil ettiği, asıl vatanı kurtarmak için olmasıdır.

Uzak da şöyle beş on köhne dam, beş on bacadan
İbâret; eski, fakat şâirane, asüde,
Yeşil bir ormana hem-sâye bir küçük belde...

...

Tahaşşüd eyledi, teşyi için gönülleri,
O kahraman, o gazanfer yürekli efradı;
Bu muhterem vatanın ber-güzîde evlâdı.

(Fikret 2004, 294)

Rübâb-ı Şikeste'de vatan denince elbette akla gelecek olan en güzel şiirlerden biri de *Vatan Şarkısı*'dir. Fikret, burada Tanzimat ve Fransız şiirinin etkisiyle vatanı 'genç kız, güzel bir kadın, şefkatli anne ve koca gövdeli çınar' simgeleriyle anlatır. Bütün bu duygu ve düşüncelerin, şairin samimiyetini ifade ettiği düşüncesi ağır basmaktadır. Ayrıca *Vatan Şarkısı*'nda Fikret, kendisini altı asırlık koca bir çınar olarak Osmanlı ile özdeşleştirir. Tam bir Osmanlı fedaisi, vatanın şanlı bir kahramanı, hak bildiği yolda arslan gibi kükreyen bir insandır. Yaşanmaya değer bütün güzellikleri mübarek vatandan alır. Vatan, onun yaşaması için sanki bir yaşam perisidir. Bu vatan öyle bir vatan ki toprağı cevher, suyu kevserdir ve baharında ise hiçbir hazan yoktur.

Kısacası böyle bir vatan dünyanın hiçbir yerinde yok. Ancak cennette misalleri vardır inancını doğurur. Şiirinde Fikret, çoştukça çoşar. Vatanın şefkatli kucağında dertlerini unutarak az da olsa kendine gelir. O tatlı ve hoş vaziyetten ayrılmak istemez. Ayrıca şair anne karnına geri dönmüş, kişiliği bütün kırılma ve baskılardan kurtulmuş, gerilimi azalmış ve bütün sıkıntılardan uzaklaşmış gibidir.

Biz fedâî milletiz, merd oğlu merd Osmanlıyız;
Burc-ı istibdâdı yıktık, kahramânız şânlıyız;
Bir vatan, bir hakk tanır ahrârız; arslan canlıyız.
Canla, şanla, ey vatan, te'bîdine peymanlıyız...

Can da sen, şan da sen, hepsi sensin yaşa;
ey vatan, ey mübârek vatan, bin yaşa!

Turkish Studies

Toprağın cevher, suyun kevser, bahârın bi-hazân
 İşte dünya: Bir eşin, bir benzerin yokdur inan.
 Müşfik evlâdın bulur koynunda her gün, her zemân
 başka şefkat, başka nimet, başka kuvvet başka can...

Can da sen, şan da sen, hepsi sensin, yaşa;
 ey vatan, ey mübarek vatan, bin yaşa!

(Fikret 2004, 489)

Rübâb-ı Şikeste'yi baştan sona incelediğimizde Aşîyan şairinin *sandimantalizminin* çok değişken ve kırılğan olduğu görülür. Okuyucu, baharın tam tadına varacakken birden kışın şiddetli fırtınaları ile karşılaşır. Baskılanan ve baskılayan bir kişilik formuyla etkisi yüksek olan bir şiir içeriğiyle karşılaşır. Fikret, memleketin sefalet manzarası içinde acılara boğulur. *Verin Zavallılara*'da memleketin sefalet manzarasını bir resim tablosu gibi önümüze serer. Şair parçadan bütüne giderek vatanın durumunu hayallerimizde canlandırır. Vatanın her köşesinde böyle manzaraların olduğunu belirtir. Yeis ve matemli vatan levhası bir sis gibi her tarafı kaplar. Memleketin hali o kadar acıdır ki yabancılar bile bu manzara karşısında elem duyar.

Harab-ı zelzele bir köy... Şu yanda bir çatının
 Çürük direkleri dehşetle fırlamış; öteden
 Çamur yığıntısı şeklinde bir zemin katının
 Yıkık temelleri manzûr: uzakda bir mesken
 Zemine doğru eğilmiş, heman sukut edecek;
 Önünde bir kadın... Of, artık istemem görmek!

(Fikret 2004, 661)

O, *Şehidlikte* şiirinde vatani beş asırlık bir mezarlığa benzetir. Şiiri sanki bir şehitliğin veya büyük bir şehir mezarlığının önünden hayalen geçerken yazmış gibidir.

Şu sâde makbere beş asrın âşîyânesidir.
 Bu âşîyânde ben şimdi bar-i haşyetle
 Şikeste, etmedeyim gölgelerden istimdâd:
 Geçer, geçer nazarımdan kavâfil-i ecdâd.

(Fikret 2004, 426)

Fikret; Yahya Kemal ve Mehmet Akif kadar olmasa da bazen memleketin neşeli ve mübarek günlerini şiirlerine konu eder ve bizi yıllar öncesine götürür. *Sabâh-ı Id* şiirini bu duygularla yazar:

Güneş uyur daha âğûş-i fecr-i evvelde;
 büyük küçük bütün evlerde halk hep bîdâr.
 Bu ihtilâc-ı meserretle şimdi hep belde
 eder çocuk gibi şûrîde neş'eler ızhâr...

(Fikret 2004, 425)

SONUÇ

Rübâb-ı Şikeste, toplumsal, ferdi, dini kısacası bütün tenkit çeşitlerini içine almış bir şiir kitabıdır. Dolayısıyla bu tenkitler mekânlarla da yansımaktadır. Umumiyetle bu tenkitlere olumsuzluk duygusunun hakim olduğunu söyleyebiliriz. Fikret ne Namık Kemal gibi vatanperver

Turkish Studies

bir şair, ne de Mehmet Akif gibi cemiyetin derdini ve toplumun perişanlığını şiirlerinin ruhu olarak algılayan bir dava adamıdır. Aynı zamanda Yahya Kemal Beyatlı gibi milletin tarih şuurunu şiirlerinin konusu olarak ebedileştiren bir şair de değildir. Bütün bunların yanında O vatani ve vatanın içinde bulunduğu durumu kendi ruhundan kopan fırtınalarla bize sunan bir Aşiyen şairidir. Şiiri trajedisinden ve ferdi ıstıraplarından doğar. Vatan onun şiirlerinde farklı imajlar ve fenomenlerle belirir. Şairin kişiliğinin değişkenliği, kırılabilirliği olayların etkisiyle baskılanma ve tedirginlik boyutları açıkça görülür. Vatan çoğu zaman bir anne arketipi kompleksi ile verilir. Bu ilk imgelemin iyi anlaşılması, Tefik Fikret'in vatana bakışını ortaya koyar. Vatan artık bir doğum travması yaşamaktadır. Altı asırlık bir çınar olan Osmanlıdan (anneden) yeni bir evladın doğumu ve ardından yaşanacak acılar ve sevinçleri bir annenin içebakışıyla ve empatik duyusuyla vermeye çalışır. Psikanalitiğin öteki yüzünden bakan bir anlayışla diyebiliriz ki şair kendilik nesnesini en üst düzeyde vatan olgusu için öne çıkarmıştır. Son olarak fizyolojik ve ruhsal değişimlerinin temelinde bu olgunun olduğunu söyleyebiliriz. Onun vatan sevgisi İslam amentüsüne dayanmaz. İnanç ikliminde oluşmaz. Hatta bunlara karşı olduğunu da ortaya koyar. Şairin mekân karşısındaki duruşunu ve bakışını kendi amentüsü bize özetler.

KAYNAKÇA

- AKAY Hasan (1998). **Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- FİKRET Tefik (2004). **Bütün Şiirleri** (Hazırlayanlar: İsmail Parlatır/Nurullah Çetin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- FİKRET Tefik (1993). **Dil ve Edebiyat Yazıları** (Hazırlayanlar: İsmail Parlatır/Nurullah Çetin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HOLLAND N. Norman (2002). **Psikanaliz ve Shakespeare** (Çeviren: Özgür Karaçam), İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- KAPLAN Mehmet (1998). **Tefik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- KAPLAN Mehmet (1991). **Şiir Tahlilleri C.1**, İstanbul: Dergah Yayınları.
- JUNG Carl Gustav (2005). **Dört Arketip** (Çeviren: Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Metis Yayınları.
- RANK, Otto (2005). **Doğum Travması** (Çeviren:), İstanbul: Metis Yayınları.
- SENEMOĞLU Nuray (2005). **Gelişim Öğrenme ve Öğretim**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- TİMUR Kemal (2008). **Meçhule Yolculuk Türk Romanında Sürgün**, Kayseri: Laçın Yayınları.